

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Του ΠΑΝΤΕΛΗ ΜΠΟΥΚΑΛΑ

Ήταν λαϊκιστής ο Διονύσιος Σολωμός;

Αρχή σοφίας λεξικών επίσκεψις; Ίσως. Ίσως όμως και να 'ναι αρχή μπελάδων, επειδή κάθε λεξικό σφραγίζεται από τις ιδέες των συντακτών του, γλωσσικές και πολιτικές. Κάποτε μάλιστα είναι τόσο επιθετικές που αποτυπώνονται και σε κρίσιμα λήμματα και στα επιλεγόμενα παραδείγματα. Δεδομένου λοιπόν ότι ο όρος «λαϊκισμός» είναι από τους συχνότερα χρησιμοποιούμενους στις πολιτικές μας αντιπαραθέσεις, συνήθως δε εξαπολύεται σαν ανάθεμα παρά κατατίθεται σαν στέρεα δομημένο επιχείρημα, σκέφτηκα να προσφύγω σε τρία λεξικά. Για να δω πόσο αυτονόητο είναι αυτό που όλοι πιστεύουμε πως είναι αυτονόητο.

Πρώτα το Λεξικό Μπαμπινιώτη, του 1998. Αντιγράφω: «Λαϊκισμός: ο έπαινος και η κολακεία των αδυναμιών και των ελαττωμάτων του λαού, καθώς και η υιοθέτηση επιχειρημάτων ή θέσεων που ευχαριστούν τον λαό (και γενικότερα τους πολλούς), χωρίς όμως και να τον ωφελούν, με σκοπό την εξασφάλιση της εύνοιάς του. Η λ. μαρτυρείται από το 1887». Δεύτερο το Λεξικό του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη, επίσης του 1998: «Λαϊκισμός: η ιδεολογία ή στάση που εκφράζεται κυρίως στην πολιτική και στην τέχνη και που χαρακτηρίζεται από υπερβολική και μη αυθεντική λαϊκότητα· μεταφραστικό δάνειο αγγλ. Populism». Τέλος, το νεοσύμπτυκτο Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών, το οποίο ανάμεσα στο «λαϊκισμός» και το «λαϊκός» λημματογραφεί τέσσερις λέξεις που δεν υπάρχουν στα δύο προαναφερθέντα λεξικά («λαϊκιστί», «λαϊκομετωπικός», «λαϊκοποίηση», «λαϊκοπόπη»). Στο θέμα μας: «Λαϊκισμός: πολιτική πρακτική παραπλάνησης, κολακείας και εφησυχασμού του λαού καθώς και παροχής διευκολύνσεων, με στόχο την καθοδήγηση και χειραγωγήσή του».

Συμφωνούν τα λεξικά; Και ναι και όχι. Μάλλον αλληλοσυμπληρωματικά είναι, αφού κάτι προσθέτει το καθένα, για τη γενεαλογία της λέξης ή στον ορισμό της: Το Λεξικό Τριανταφυλλίδη αναφέρει και την τέχνη ως πεδίο καλλιέργειας του λαϊκισμού. Το Λεξικό Μπαμπινιώτη μιλάει για την «κολακεία των αδυναμιών και των ελαττωμάτων του λαού» (πιστεύω πάντως ότι έχουμε να κάνουμε με παράβλεψη των ελαττωμάτων ή με υποβάθμισή τους παρά με κολακεία τους). Τέλος το Λεξικό της Ακαδημίας εξηγεί ότι στόχος του λαϊκισμού δεν είναι απλώς η απόσπασ

Γιάννης Γαϊτς, «Λαθροαγνώστες». Ξενοδοχείο Radisson Blu Park Hotel.

Αν τα λεξικά έχουν τις διαφορές τους, θα ήταν αφελές να περιμένουμε συμφωνία στην έννοια της λέξης λαϊκισμός από δημοσιογράφους και πολιτικούς.

της εκλογικής εύνοιας του λαού αλλά η χειραγωγήσή του· η πνευματική καθυπόταξη του λέω εγώ, η εργασιακή ομηρία του μέσα από το πανίσχυρο πελατειακό σύστημα και η ηθική διάβρωσή του.

Αν τα λεξικά έχουν τις διαφορές τους, θα ήταν αφελές να περιμένουμε συμφωνία στην έννοια της λέξης από δημοσιογράφους και πολιτικούς. Γνώμη μου είναι πάντως ότι ο όρος χρησιμοποιείται με ηθικολογικό φορτίο παρά με πολιτικό. Με την αποπολιτικοποίησή του, λόγω της άκριτης κατά κόρον χρήσης, τείνουμε να ξεχάσουμε ότι ο λαϊκισμός δεν είναι ένας, δεν εκφράζεται παντού και πάντα με τον ίδιο τρόπο, και δεν είναι καλά και σώνει αντιμεταρρυθμιστικός, ανορθολογικός, πρωτόγονος κτλ. «Η διασταλτική χρήση της έννοιας του λαϊκισμού οδηγεί σε στρεβλώσεις» δηλώσε ο καθηγητής της Σύγχρονης

Πολιτικής Θεωρίας Γιάννης Σταυρακάκης στη Μικέλα Χαρτουλάρη («Η Εφημερίδα των Συντακτών», 25 Μαΐου). Υπεύθυνος στο Αριστοτέλειο του προγράμματος «Populism: λαϊκιστικός λόγος και δημοκρατία», που ερευνά τον λαϊκισμό σε Ελλάδα, Βενεζουέλα, Αργεντινή, Σπανία, Ολλανδία και Γαλλία, ο κ. Σταυρακάκης στέκεται στην «αμφισημία του φαινομένου»:

«Υπάρχουν λαϊκισμοί που συμπεριλαμβάνουν και ενσωματώνουν αποκλεισμένες ομάδες, σε αντιδιαστολή με τους λαϊκισμούς που αποκλείουν και ενισχύουν λογικές φυλετικών και εθνικών διακρίσεων. Εχω στο μυαλό μου τους περισσότερους λατινοαμερικανικούς λαϊκισμούς, από τη μία. Σε αυτό το πλαίσιο, ακόμα και κυβερνήσεις που κλήθηκαν να διαχειριστούν κρίσεις αντίστοιχες της ελληνικής -η περίπτωση της Αργεντινής του Νέστορ Κίρσνερ είναι ενδεικτική- έτυχαν ευρύτατης εκλογικής αποδοχής για παραπάνω από δέκα χρόνια, τη στιγμή που το κομματικό σύστημα στην Ελλάδα, και όχι μόνο, μπήκε σε φάση ταχύτατης και ριζικής αποσύνθεσης. Αντιθέτως, από την άλλη, ο ακροδεξιός λαϊκισμός των Λεπέν, πατέρα και κόρης, ή του Χάιντερ στην Αυστρία, [...] συγκροτήθηκε ως επί το πλείστον αποκλείοντας συγκεκριμένες ομάδες -για παράδειγμα τους μετανάστες- από την

ίδια την ιδιότητα του πολίτη και τη δημοκρατική διαδικασία».

Τυρνάω στη «διασταλτική χρήση της έννοιας» και στο «λαϊκισμό στην τέχνη». Και σκέφτομαι, προβοκατόρικά, να την πω την αμαρτία μου, το εξής: Με βάση τους ορισμούς που είδαμε, κυρίως δε με βάση τους κοινούς πλέον τόπους «αντιλαϊκισμού», εισηγμένους από δυνάμεις πρωταθλήτριες του λαϊκισμού (το ΠΑΣΟΚ π.χ.) και από τμήματα μιας ελίτ που ακούει «λαός» και μεταφράζει «μπολσεβίκοι», είναι ή όχι λαϊκιστικό, δημαγωγικό, οχλοκοπικό κτλ. το πασίγνωστο απόσπασμα από το «Προς τους Επτανήσιους» επίγραμμα του Διονύσιου Σολωμού; Το θυμίζω: «Δυστυχισμένε μου λαέ, καλέ και ηγαπημένε, / πάντοτ' ευκολοπίστευτε και πάντα προδομένε». Εντεκα λέξεις, οι πέντε με αξία επιθέτου, σχεδόν 50%. Σίγουρα αυτή η συρροή θα προβλημάτιζε τον Γιάννη Αποστολάκη, που λάτρευε το δημοτικό τραγούδι και για την περιφρόνησή του προς τα επίθετα, τιμούσε δε τον Σολωμό σαν τον μοναδικό που ένιωσε κατάβαθα και κατανόησε πλήρως τη λαϊκή ποίηση. Χροιά επιτίμησης, λοιπόν, μόνο στο «ευκολοπίστευτος» θα βρίσκαμε, εικάζοντας ότι εδώ έχουμε «κολακεία ελαττώματος». Αλλά και πάλι μπορούμε να υποθέσουμε ότι το «ευκολοπίστευτος» τίθεται με την έννοια του απονήρευτου και αθώου, του φυσικά καλοκάγαθου· υπάρχει άλλωστε λίγο πριν το «καλός», που ενισχύει την υπόθεση.

Αν έγραφε σήμερα κάποιος το επίγραμμα, σίγουρα θα προκαλούσε τη χλεύη των λαϊκιστικά «αντιλαϊκιστών», και Σολωμός να ήταν. Αλλά και ο Ζακύνθιος υπέπεσε και στο επίσης λαϊκιστικό ολισθημα να δογματίσει, στο «Διάλογο», ότι «ο διδάσκαλος των λέξεων είναι ο λαός»· αφήστε δε που κάποτε όρμησε σε μια ταβέρνα κι είπε να τους κεράσουν όλους, ενθουσιασμένος από το τραγούδι ενός τυφλού ζητιάνου. Οι χλευαστές δεν θα πρόσεχαν πως η βαριά λέξη είναι το «ηγαπημένε»: έτσι, μ' αυτόν τον τύπο (στην έκδοση Λίνου Πολίτη), μας ταξιδεύει απευθείας στο «ον ηγάπα» των Ευαγγελίων για τον αγαπημένο μαθητή του Ιησού. Ρητή η αγάπη του Σολωμού για τον λαό του καιρού του, «μακροθυμεί... πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ελπίζει, πάντα υπομένει». Γιατί δεν θα πρόσεχαν το «ηγαπημένε» οι είρωνες; Μάλλον επειδή δεν συμμερίζονται τέτοια λογής πρωτόγονα αισθήματα.